

Žaidimai, padedantys ugdyti vaikų neišsivysčiusią kalbą

Rekomendacijos tėvams (globėjams), darželių auklėtojoms

Kalbėjimo ir/ar kalbos sutrikimų gali turėti įvairaus amžiaus vaikai. Vienas iš svarbiausių logopedinio darbo su ikimokyklinio amžiaus vaikais uždavinių yra padėti įveikti šiuos sutrikimus ir parengti vaiką mokytis mokykloje.

Vaikų pasirengimą mokyklai rodo ne tik taisyklingas garsų tarimas bei vartojimas kalboje, garsinės analizės ir sintezės pradmenys, bet ir gebėjimas laisvai bendrauti kalbos priemonėmis. Jie moka pranešti, pasakyti, klausti, rišliai ir suprantamai atpasakoti įvykį ar situaciją, apibūdinti daiktą, stebėtą reiškinį, perteikti savo mintis ir jausmus.

Kalbos ugdymo negalima atsieti nuo vaiko kasdieninio gyvenimo ir patirties. Galbūt auklėtojos galės panaudoti siūlomus kalbos ugdymo žaidimus. Žaidimai praverstų ir tėvams (globėjams), kurių vaikų kalba sulėtėjusi ar sutrikusi.

Žaidybinė kalbinė medžiaga yra suskirstyta į keturias grupes:

- 1) foneminei klausai;
- 2) kalbos prozodijai;
- 3) kalbos gramatiniam taisyklingumui;
- 4) rišliajai kalbai ugdyti.

Tai nereiškia, kad šių kalbos komponentų ugdymas vyksta izoliuotai. Tai sudaro vienovę, tik viename iš pateiktų žaidimų labiau akcentuojamas foneminės klausos, kitame – kalbos gramatinio taisyklingumo ugdymas ir t.t. Atskirai juk nekalbame apie vaikų žodyno plėtojimą, nes šis darbas vyksta per visą kalbos ugdymo procesą.

Foneminės klausos lavinimas

Jau kūdikystėje susiformuoja, vaikų kalbinė klausa, gebėjimas skirti kalbos garsus nuo kitų aplinkos garsų. Garsus tarti kūdikis pradeda daug vėliau, negu juos girdėti. Todėl ikimokykliniame amžiuje, ypač jei vaiko kalbos plėtotė sutrikusi, būtina su juo žaisti foneminę klausą lavinančių žaidimų. Garsų tarimo tikslinimas pradedamas nuo aplinkos garsų klausymo ir jų pamėgdžijimo. Vaikai klausosi medžių ošimo, mašinų užimo, paukščių čiulbėjimo ir skatinami tuos garsus kuo tiksliau pamėgdžioti. Vėliau vaikai klausosi (logopedo, auklėtojos, tėvų) tariamų intonuojamų garsų ir juos pamėgdžioja (pirmiausiai balsių). Foneminė klausa - tai ne tik garsų suvokimas, bet ir kiti fonologiniai dalykai – intonacija, kalbos tempas, balso stiprumas.

Keletas žaidimų:

◦ „*Lopšinė lėlytei*“. Vaikui pasiūloma pasupti ir užmigdyti lėlytę dainuojant lopšinę (-a-a-a-a-a; -ū-ū-ū-ū-ū - pradžioje dainuoja garsiau, lėlytei užmiegant – tyliau).

◦ „*Lėlytei skauda dantį*“. Vaikai sužino, kad lėlytei suskaudo dantuką. Pasiūlome nuvesti pas dantų gydytoją. Lėlytė „dejuoja“: -o-o-o-o-o; -oi-oi-oi-oi-oi. Gydytoja pagydo, lėlytė džiaugiasi: -e-e-e-e-e.

◦ „*Vėjo išdaigos*“. Vaikai gali būti patys „vėjais“. Vieni pūs iš pietų švelniau ir tyliau: -ū-ū-ū-ū-ū, kiti – iš šiaurės, stipriau ir garsiau. Pajvairinant užduotį galima naudoti popieriaus skiauteles, balionus, vatos gumulėlius, kuriuos „vėjai“ nupūs.

◦ „*Ką girdėjai?*“ Skatinkime vaikus įsiklausyti į aplinkos garsus ir kuo tiksliau juos pamėgdžioti (durys trinktelėjo – bumt, džinkt, žingsniai šlepsi – šlept šlept, tapu tapu, gatvėje mašinos ūžia - žžž žžž, medžiai ošia – ššš ššš,...).

◦ „*Išalkęs asiliukas*“. Asiliukas (žaislinis) nori ėsti ir yra nusiminęs, kartoja: y-a, y-a, y-a (liūdna intonacija). Vaikai duoda asiliukui ėsti, šis džiaugiasi: y-a, y-a, y-a (linksma intonacija). Vaikai džiaugiasi kartu ir jį pamėgdžioja.

◦ „*Lietutis*“. Vaikai beldžia pirštukais į kietą paviršių ir imituoja lietaus lašų skleidžiamus garsus (bar-bar-bar, tekšt-tekšt-tekšt...). Garsažodžių tarimo intensyvumas ir tempas priklausys nuo to, ką jie imituos – liūtį ar vos krapnojančią lietutį.

◦ „*Kas čia kalba?*“. Suaugusysis telefonu padaro trumpus kelių vaikų ištartų sakinių įrašus (kitiems negirdint). Vėliau visi atidžiai klauso ir atpažįsta įrašė kalbantį draugą.

◦ „*Pasiklydėliai miške*“. Netikėtai miške pasiklysta gyvūnėliai: viščiukas, ančiukas, avinukas, kačiukas, šuniukas ir ožiukas. Suaugusysis paslepia šių gyvūnėlių paveiksliukus arba žaisliukus. Vaikai eina jų ieškoti ir artėdami prie kurio nors paslėpto gyvūno išgirsta jo pagalbos šauksmą: cyp cyp cyp; kre kre kre; be be be; miau miau miau, au au au; mee mee mee). Suradę – pamėgdžioja jų kalbą.

Šeštaisiais ir septintaisiais gyvenimo metais vaikai turėtų ištarti visus lietuvių kalbos garsus. Todėl daugiausiai dėmesio skiriama garsams diferencijuoti klausa ir tarimu. Šio amžiaus vaikai turėtų savarankiškai skirti sąvokas „žodis“, „garsas“, suvokti, kur garso vieta žodyje, kiek žodyje skiemenu, garsų, tarti juos iš eilės po vieną. Foneminė klausa daugiausiai lavinama per žodžių garsinę analizę ir sintezę. Žaidžiant mokoma diferencijuoti ilguosius ir

trumpuosius balsius, skardžiuosius ir dusliuosius priebalsius(t – d, k – g, p – b, l – r, s – z, š – ž, š – č ir t.t.).

Keletas žaidimų:

◦ „*Ilgas ar trumpas garsas?*“ Garsų u – ū, i – y ilgumą galima paprašyti imituoti rankų judesiais, juostelėmis, šiaudeliais, pieštukais. Jei balsis ilgas vaikas palčiai išskečia rankas ar pakelia ilgesnį daiktą, jei trumpas – priešingai.

◦ „*Kaip pasikeitė žodis pakeitus garsą?*“ Pvz.: Alė – malė – kalė; sakė – salė; sekė – segė; rožė – lošė ir pan.

◦ „*Gyvieji garsai*“, „*Gyvieji žodžiai*“. Vaikams pasiūloma patiems būti žodžių garsais ar sakinių žodžiais. Pvz.: žodyje „pelė“ pirmasis vaikas bus p, antrasis – e, trečiasis – l, ketvirtasis – ė. Sustoja iš eilės taip, kaip išsidėstę garsai žodyje. Analogiškai žaidžiama žaidimą su nesudėtingo sakinio žodžiais (pvz.: Lapė bėga taku. Sode auga obuoliai.). Vaikai būna žodžiais.

◦ „*Šilta – šalta. Pasiginčykime!*“ Tariant s iš burnos išeina šalta oro srovė, tariant š – šilta. Metame vaikui kamuoliuką ir tariame žodį su garsu s arba š. Vaikai atmeta kamuoliuką pasakydami girdėto žodžio antonimą: saldu – rūgštu, šviesu – tamsu, dosnus – šykštus, tirštas – skystas, slidus – šiurkštus, sausas – šlapias, karšta – vėsu ir pan.

◦ „*Skamba – neskamba*“. Tariame žodžius su dusliais ir skardžiais garsais. Vaikai paskambina varpeliu, skambančiu žaislu ar kt., išgirdę žodį su skardžiuoju garsu, o kai girdi žodį su dusliu garsu – neskambina.

◦ „*Kietas – minkštas*“. Prie paveikslėlių, kuriuose pavaizduoti daiktai pavadinimuose turintys minkštųjų ir kietųjų garsų, vaikai atitinkamai prie jų padeda vatos gumulėlius arba akmenėlius (pvz.: lūpos – liūtas, katinas – kiaunė, žuvis – žiurkėnas ir t.t.).

◦ „*Valgoma – nevalgoma*“. Tai, kas valgoma turi garsą c, kas nevalgoma – garsą s (citrina, cukrus, cinamonas, actas, cepelinai, ciberžolė, stalas, stogas, kamuolys, stiklainis, slidės, batas,...). Žaidimui naudojame paveikslėlius, kamuolį ar kt.

◦ „*Dvynukių gimtadienis*“. Živilė gavo dovanų, kurių pavadinimuose skamba garsas ž, o sesutė Zita – su garsu z (zuikis, zylė, zebra, vaza, gvazdikas, arbūzas, žiedas, žibutė, žiūronai, rožė, žemuogės, žuvytė ir t.t.).

◦ „*Atostogos*“. Dvi mašinos veža keleivius atostogauti. Prie ežero vyksta keleiviai, kurių pavadinime girdisi garsas ž, į mišką vyksta tie, kurių pavadinime girdisi š (šuo, šarka, šernas, meška, kiškis, veršiukas, žuvis, žiogas, žvirblis, žirafa, ežys, vėžlys ir t.t.).

◦ „*Juda – nejuda*“. Ištarus žodį, kuriame yra garsas r, vaikai reaguoja sutartu ženklu (suploja, atsistoja, mojuoja ir pan.), pasako, ar pavadintas objektas juda ar nejuda. Išgirdę žodį su garsu l, vaikai lieka ramūs, nerodo sutartinių ženklų. Juda: lapė, lapai, lokys, laivas, lėktuvas, saulė, vilkas, elnias, balandis, gulbė. Nejuda: ropė, rožė, raktas, ramunė, rąstas, rankinė, radijas, morka, tortas, grindys.

◦ „*Stop. Pričiupau!*“ Vaikai paveikslėliuose pavadina daiktus. Reikia atidžiai visiems klausyti ar draugas žodžius taria teisingai. Jei suklysta ir žodį ištaria šveplai, kiti turi tai išgirsti ir pasakyti, kaip reikia tarti teisingai.

Kalbos prozodijos ugdymas

Ne mažiau svarbus ir kalbos prozodijos ugdymas, t.y. garsų bei žodžių tarimo tikslinimas, gebėjimo fonuoti, keisti intonaciją skaitinimas ir kt. Ypač padeda įvairių patarlių greitakalbių, skaičiuočių, dainelių mokymas. Jos turtingos, tikslios, vaizdžios ir ritmiškos.

Vaikams išmokus kokį nors tekstą, pateikiamos įvairios užduotys: pasakyti jį greičiau, lėčiau, garsiau, tyliau, pašnibždomis. Kai vaikai gerai atsimena tekstą, siekiama intonacijos ir raiškumo. Jie skatinami parodyti veikėjų santykius, jausmus, nuotaiką, apibūdinti vienokį ar kitokį charakterį. Kalbinė medžiaga vaikams turi būti pažįstama ir suprantama.

Taip pat labai svarbus etapas – poetinės klausos ugdymas. Tai savitas kalbos suvokimas, ypatingo jos skambėjimo, balso pakėlimo ir nuleidimo, ritmo, loginio kirčio, pauzių, tempo, emocinio atspalvio pajutimas.

Keletas žaidimų:

◦ „*Kada sakysim tyliai, o ką garsiai?*“ Normaliu tempu suaugusysis sako sakinius, o vaikai juos pakartoja pagal jų prasmę atitinkamai garsiau arba tyliau (Pvz.: „Netriukšmaukit, miega sesė.“, „Pelyte, pelyte, bėk! Katinas pagaus!“, „Paklausyk, turiu tau pasakyti vieną paslaptį.“, „Ei, greičiau visi į kiemą!“ ir pan.).

◦ „*Pabandyk greičiau ir garsiau*“ Greitakalbę „Ried ratai, ried ratukai, rieda bilda nuo kalniuko...“ reikia pasakyti taip, kad pradžioje ratukai rieda pamažu, po to įsibėgėja ir rieda vis greičiau į pakalnę, tai ir sakoma greičiau ir garsiau.

◦ „*Paklausyk ir pasakyk, koks jo (jos) būdas?*“ Vaikai klauso dialogų iš pasakų ištraukų ir apibūdina veikėjų būdą (pvz.: lėtapėdis lokys, bailus kiškis, gudri lapė, piktas vilkas, meilus kačiukas ir t.t.).

◦ „*Žengiame aukštyn*“ Vaikai sako: „Pirmas aukštas, antras aukštas, trečias aukštas,...“ „Lipdami laiptais“ aukštyn taiko aukštesnį balsą (sako garsiau) stengiantis išvengti rėkimo – balso skambėjimas turi būti natūralus.

◦ „*Aidas*“ Vaikas pasako sakinį su atitinkama intonacija prasmei, pasirenka draugą, kuris turi pakartoti taip pat intonuodamas (pvz.: „Ach, kokia šiandien nuostabi diena!“).

◦ „*Koks tai žmogus?*“ Vaikams pasiūloma pasiklausyti skaitomo teksto ir iš balso pajusti, koks žmogus kalbėjo (geras, piktas, švelnus, išsigandęs, liūdnas). Vaikai nemato veikėjų, tik girdi jų balsus, todėl visas dėmesys sutelktas į intonaciją.

◦ „*Atspėk mano nuotaiką*“ Vaikas ištaria frazę, o kiti turi pasakyti, ar jis dėl to džiaugiasi, ar liūdi (pvz.: „lietus lyja“, „smarkiai sninga“, „šviečia saulė“ ir pan.).

◦ „*Teatras*“ Vaikai deklamuoja trumpus eilėraštukus apie gyvūnus. Padeklamavę vaikai pasako kaip jie tai padarė (perteikė). Kiškis – linksmas, greitas ir kalba greitai ir linksmi, voveraitė – maža, vikri, kalba plonu balseliu, greitai, lapė – gudri, kalba meiliai, lėtai, plonu balseliu.

Gramatinio taisyklingumo ugdymas

Ikimokyklinio amžiaus vaikai nemokomi gramatikos taisyklių ir gramatinių kategorijų pavadinimų. Gramatinio taisyklingumo siekiama praktiniais būdais, t. y. per žodinius didaktinius žaidimus. Žaisdami vaikai geriau suvokia gramatinių ryšių, siejančių žodžius, prasmę ir geba išlaikyti tuos ryšius atmintyje. Vaikai savo kalboje pirmiausia skatinami vartoti visų linksnių daiktavardžius. Tam naudojame paveikslėlius, gamtinę medžiagą, aplinkos daiktus ir t. t.

Keletas žaidimų:

◦ *Siužetinio paveikslėlio aptarimas – analizė.* Keliame klausimus: kas?, ką?, kur?, kuo? ir kt.

◦ *„Gražink daiktą šeimininkui.“* Imame įvairius sugrupuotus žaislus, lėles ar paveikslėlius: senelė – akiniai, ėriukas – varpelis, tėtis – kepurė, mama, voveraitė – riešutas ir kt. Vaikai pasiskolina iš šeimininkų daiktą ir pasako, ką iš ko skolinosi. Tada daiktus gražina ir pasako, kam ką atidavė.

◦ *„Kieno uodega?“* Naudojame gyvūnų iškarpas (su atskirai iškirptomis uodegomis) ar paveikslėlius, kuriuose užduotis pavaizduota. Vaikai suranda ir pasako, kieno tai uodega („Šita uodega yra katino, o šita – lapės“). Analogiškai galima žaisti su medžiais ir jų lapais – „Šitas lapas yra klevo, o šitas beržo“, „Šis lapas nukrito nuo uosio, o šis – nuo ąžuolo“ (žaidžiame paveikslėlių pagalba arba lauke).

◦ *„Kam ko reikia?“* Naudojami gyvūnų paveikslėliai, kurie išdėliojami įvairiose vietose – gyvūnai ir jų jaunikliai atskirai. Klausama: „Ko reikia karvutei?“ „Karvutei reikia jos veršiuko“. „Ko reikia avytei?“ „Avytei reikia ėriuko“. Suradę juos vaikai sugrupuoja ir pasako.

◦ *„Kas pasikeitė?“* Vaikai apžiūri, kur sudėti daiktai ar žaislai. Po to pasiūloma užsimerkti ar nosisukti. Vienas ar keli vaikai tuo metu pakeičia žaislų ar daiktų vietą. Visi bando prisiminti, kur kas buvo prieš tai, o kur yra dabar: „Kamuolys buvo prie stalo, o dabar yra po stalu“. „Vaza stovėjo ant stalo, o dabar stovi ant palangės“.

◦ *„Padaryk, kaip buvo ir apibūdink“.* Vaikai pratinami apibūdinti daiktų ar žaislų padėtį vienas kito atžvilgiu (šuniukas tupėjo tarp katytės ir meškiuko, o dabar tupi šalia lėlytės).

◦ *„Ką aš padariau?“* Suaugusysis atlieka įvairius veiksmus, o vaikas juos įvardija: „Jūs pakėlėte nuo grindų kamuolį“. „Jūs pastatėte kėdę prie stalo“. Vėliau pasiūloma vaikams tai daryti tarpusavyje. Vieni atlieka veiksmus, kiti juos įvardija.

◦ *„Lėlytė eis pasivaikščioti“, „Lėlytė nori miego“.* Skatindami veiksmožodinės leksikos plėtojimą siekiame, kad veiksmų sąvokas vartotų teisingai. Naudojame didelę lėlę, drabužėlius, lovytę, pataliukus. Rengdami lėlytę pasivaikščiojimui vaikai sako: „Lėlytei užmoviau kelnytes ir kojinaites, o dabar apausiu batelius“. „Aprengiau suknytę, ant galvytės užmausiu kepurėlę“... Kai lėlytė eina miegoti, ji nurengiama (nuavėme batelius, atsegėme sagas, ir nuvilkome suknytę...). Taisyklingai vadiname patalynę, klojant lėlytės lovą (įdėjome čiužinį, paklojome paklodę, padėjome pagalvę, užklojome antklodėle...). Atkreipiame dėmesį į priešingos reikšmės žodžius: užsek sagas – atsek sagas, užrišk raištelius – atrišk raištelius,

įsek sege – išsek sege, užmauk kojines – numauk kojines... Vaikai geriau įsimena veiksmų pavadinimus, kai patys tuos veiksmus atlieka.

◦ „*Aš – pradžia, tu – pabaiga*“. Pradedame sakyti sakinį ir metame kamuolį, o vaikai atmesdami kamuolį turi užbaigti sakinio mintį (Miške prinoko uogos... žemuogės, avietės, mėlynės. Dabar lauke šalta, o vasarą buvo... šilta. Naktį būna tamsu, o dieną... šviesu.).

◦ *Pasakos, paveikslėlio analizė skatinant sudaryti šalutinius sakinius*. Klausiamo: „Kodėl paukštis skraido?“ (Todėl, kad jis turi sparnus); „Kodėl rieda ratas?“ (Todėl, kad jis apvalus). Vėliau siekiame išgirsti iš vaiko visą sakinį („Kodėl žmonės nešasi skėčius?“ Žmonės nešasi skėčius todėl, kad artinasi lietus.).

◦ „*Pasakyk, kas buvo toliau*“. Pasiūloma sugalvoti kokį nors žodį. Šalia esantis pasako savo žodį, kuris turi tiktai pagal prasmę prie pirmojo, trečiasis sugalvoja žodį, kad išeitų sakiny (I – saulė, II – šildo, III – ir šviečia). Vėliau žaidime gali dalyvauti daugiau vaikų, taip sakiniai bus išplečiami.

Rišliosios kalbos ugdymas

Ikimokyklinio amžiaus vaikai dar neturi įgūdžių planuoti ir perteikti to, ką jie nori pasakyti. Net tie vaikai, kurių kalba plėtojasi normaliai, dažniausiai pasakoja spontaniškai, remdamiesi vien savo įspūdžiais, emocijomis, nesieja vieno įvykio su kitu, nesilaiko pasakojimo nuoseklumo, praleidžia esminius dalykus, vartoja mažai kalbos dalių, kartoja tuos pačius žodžius, mintis. Neišsivysčiusios kalbos vaikus išmokyti rišliai ir nuosekliai pasakoti yra labai sunku. Paprastai net 5 – erių metų vaikų rišlioji kalba apsiriboja mėgstamos pasakos, įdomaus filmo ar įvykio iš savo gyvenimo pasakojimu, nesudėtingo siužeto ar paveikslėlių serijos atkūrimu. Vaikams sunku patiems sukurti pasakojimą, apibūdinti daiktą, žaislą, gyvūną ar kokį reiškinių, nepraleidžiant prasminių dalių, būdingų požymių. Reikalingi papildomi klausimai, paskatinimai, priminimai. Įvairi veikla skatina vaikus aktyviai ir prasmingai kalbėti, todėl būtina pasinaudoti natūraliu vaikų poreikiu dalyvauti dialoguose, pokalbiuose, monologuose su suaugusiais ir bendraamžiais.

Atkuriamasis - atpasakojamasis pasakojimas:

◦ Vaikas išklauso nesudėtingos siužetinių paveikslėlių serijos istorijos. Po to žiūrėdamas į paveikslėlius atsako į klausimus (siekiame, kad atsakymai būtų išreikšti pilnais vientisiniais sakiniais). Vėliau bando pasakoti savarankiškai (be klausimų pagalbos, o tik žiūrint į paveikslėlius).

◦ Pasiūlome atpasakoti išgirstas trumpas pasakėles nuosekliai įvardinant pagrindinius etapus. Iš pradžių - padedant klausimais, vėliau – savarankiškai. Taip siekiame, kad vaikai mokytųsi logiškos kalbos nuoseklumo, nereikalaudami, kad vaikai vartotų ilgus, sudėtingus sakinius. Svarbiausia, kad net patys trumpiausios sakininiai būtų taisyklingi, kad būtų derinamos žodžių galūnės.

Apibūdinamasis pasakojimas:

◦ Pradedame nuo elementariausios užduoties, kurioje reikalaujama apibūdinti žaislą, daržovę, vaisių, gyvūną, paukštį, augalą, metų laiką, savo šeimą ir pan.

◦ Sudarome apibūdinamą pasakojimą naudodami daiktą ar žaislą, kuris yra vaikams gerai žinomas. Suaugusiojo pasakojimas turėtų būti nelabai ilgas, tačiau nuoseklus. Pvz.: pasakodami apie kamuolį sakysime: „Tai yra kamuolys. Jis nedidelis, mėlynas, apvalus, ir nesunkus. Kamuolys pagamintas iš gumos (guminis), jis minkštas. Su kamuoliu žaidžiame įvairius žaidimus. Kamuolį mėtome, gaudome ridename, metame į taikinį. Juo galime žaisti futbolą, krepšinį. Po to skelbiame planą, pagal kurį vaikams reikės pasakoti apie šį daiktą: Kas tai yra?, Kaip atrodo? (dydis, spalva, forma, ypatybė, paskirtis). Kaip tu su juo žaidi?

◦ Pasiūlome vaikams savarankiškai sudaryti pasakojimą apie savo mylimiausią žaislą. Kad vaikams būtų lengviau, primename pasakojimo nuoseklumą, esmines žaislo savybes.

◦ Pagal pateiktą planą (Kaip atrodo? (dydis, spalva, ypatybė, forma); Kam ir kaip naudojamas?) vienas iš vaikų papasakoja neįvardindamas daikto pavadinimo, draugai turi pasakyti, koks tai daiktas.

◦ „*Išvyka į mišką*“, „*Kelionė į sparnuotų giesmininkų šalį*“. Pasinaudodami paveikslėliais, žaislais, figūrėlėmis kuriame pasakojimą apie gyvūnus, paukštelių pagal planą (klausimus): Kaip vadiname? (Kas tai yra?, Kaip atrodo? (dydis, kūno dalys, jų formos, kiti būdingi išoriniai požymiai: ilgos, raudonos kojos, ragai, snukis, kanopos, ilga uodega ir t.t.), Kur gyvena?, Kuo minta?, Koks balsas? (loja -au au, mūkia – mū mū, kalena – kle kle ir kt.), Kodėl žmonės jį augina, prižiūri?, Kada parskrenda? Kada išskrenda? (jei tai paukštis, kuris pas mus nežiemoja).

◦ „*Turgelyje*“. Aptariame ir pasakojame apie vaisius, daržoves: Kas tai yra?, Kaip atrodo? (dydis, forma, spalva, skonis, kokias dalis turi); Kur užauga?; Kaip naudojame? (šviežią, virtą, keptą, raugintą, džiovintą ir kt.).

◦ „*Paslaptingas maišelis*“. Vaikai nežiūrėdami maišelyje užčiuopia vaisių (ar kitą daiktą), turi jį atspėti, įvardinti ir, ištraukę iš maišelio, apibūdinti.

◦ Tema „*Metų laikai*“ yra taip pat labai platus laukas sudaryti apibūdinamiesiems pasakojimams.

Kai vaikai pramoksta apibūdinamojo pasakojimo pagal pavyzdį ir planą su vaizdinėmis priemonėmis, galima pamokyti apibūdinamojo pasakojimo be vaizdinių priemonių, o tik pagal pavyzdį (suaugusiojo pasakojimą) ir planą. Tai pasakojimai apie save, savo artimą aplinką – „Aš ir mano šeima“, „Kur aš gyvenu?“ (Kur tu gyveni? – valstybė, miestas, kaimas, gatvė, namo Nr., buto Nr.; Koks tavo namas? – medinis ar mūrinis, kelių aukštų ar vieno aukšto, kuriame aukšte gyveni; Koks tavo butas? – kiek patalpų, jų paskirtis; Ar tau patinka tavo miestas, kaimas, kuriame tu gyveni? Kodėl? Įtvirtinti šias žinias padėtų žaidimas „*Pasiklydėliai*“. „Pasiklysta“ keli vaikai, kiti juos suradę, turi parvesti namo, o kad parvestų, turi žinoti kur. Todėl vaikai „pasiklydėliai“ turi kuo tiksliau ir aiškiau pasakyti, kur gyvena.

Vėliau vaikai bando pasakoti be pavyzdžio, o tik pagal planą. Pasiūlome pasakoti ne pagal vieną pasirinktą objektą, bet pagal du (pvz.: pomidoras ir agurkas). Siekiame, kad pasakodami apie pasirinktus objektus vaikai juos palygintų tarpusavyje, mintis reikštų sakiniiais su jungtukais: o, ir, bet, nes, arba, kad ir kt. (Ir agurkas, ir pomidoras yra daržovės. Bet agurkas žalias ir pailgas, o pomidoras raudonas ir apvalus. Štai kamuolys raudonas, guminis, minkštas, o šitas geltonas, plastmasinis ir kietas. Raudonas kamuolys didesnis už

geltoną. Guminį kamuolį galima mėtyti arba gaudyti, o plastmasinį ridenti, bet negalima mėtyti, nes jis kietas.).

Taip pat galima lyginti ir apibūdinti žvėrį bei naminį gyvulį, du skirtingus naminius gyvulius, žvėris, paukščius (naminius, laukinius), skirtingus metų laikus ir pan.

Siužetinis – kūrybinis pasakojimas:

Patys pirmieji tokie pasakojimai dar neturi pradžios ir pabaigos. Paskaičius trumpus apsakymus, pasakas, atsitikimus, analizuojamos siužeto dalys: pradžia (kaip prasideda), įvykių eiga (kaip ir kur vyksta veiksmas), pabaiga (kaip viskas baigėsi). Pirmiausiai savo pasakojimą sukuria suaugusysis (auklėtoja, tėveliai). Aptiriamos pasakojimo dalys. Vėliau pasiūloma vaikams sugalvoti panašų ar kitokį pasakojimą. Vaikams jau tenka daugiau kalbėti monologu, t. y. pereinama prie monologinės kalbos. Pradžioje vaikai savo sukurtus pasakojimus perteikia spontaniškai. Pasakojimams stinga nuoseklumo, painiojami laiko ir erdvės santykius išreiškiantys žodžiai. Vaikų pasakojimą tenka nuolat taisyti, o dažnai taisomi vaikai „pameta“ mintį, nebesusikaupia. Koreguoti vaikų pasakojimus reikia labai taktiškai, nukreipiant juos tinkama kryptimi, bet nepabrėžiant klaidų.

Siūloma sugalvoti kuo daugiau tokių pasakojimų variantų: pagal pasirinktą temą, su žaislais, figūromis ar daiktais, „Tęsk toliau“, „Sugalvok pasakojimo pabaigą“, „Kaip dar galėjo atsitikti?“, „Kodėl taip atsitiko?“, „Kaip tu pasielgtum?“ ir kt. Gali būti naudojamos stalo, lėlių, pirštukų teatrų figūrėlės, įvairūs žaislai, karūnėlės ar kitokia atributika. Veikdami su priemonėmis vaikai labiau „įsigyvena“ į veikėjų būsenas, kalba intonuodami, geriau įsimena įvairius posakius, patarles, priežodžius. Atkuriamos sutrumpintos pasakos ar jų ištraukos, sukuriamos savo pasakėlės. Kai kada galima taikyti mišrius pasakojimo būdus: atkuriamąjį – apibūdinamąjį, apibūdinamąjį – kūrybinį ir kitus. Beveik kiekviename pasakojime vaikai ką nors apibūdina: daiktą, pasakos ar sugalvoto pasakojimo veikėją, jo būdo savybes. Tai turtina pasakojimą, jis tampa pilnavertiškesnis, vaizdingesnis. Asmeninius savo įspūdžius, išgyvenimus vaikai paprastai atpasakoja spontaniškai. Tai taip pat turėtų būti skatinama.

Rišliai ir nuosekliai pasakoti vaikai išmoksta greitai. Neretai vaikų tėvai, o kartais ir pedagogai džiaugiasi, kad vaikas daug kalba. Tačiau ne visada objektyviai įvertina, kaip jis kalba. Galimai todėl vaikai patiria daug sunkumų mokykloje, kai nesiseka logiškai, rišliai ir nuosekliai pasakyti ir parašyti to, ką jie tikrai žino ir moka.

Parengta pagal metodinę literatūrą.